

A magyar szlavisták közül a fiatalon elhunyt Sonkoly Pál foglalkozott (1967, 1975) az *Athila* fehérorosz fordításával, de a szakirodalom hézagos ismerete miatt nem jutott új eredményekre. Zoltán András az úttörő kezdeményezését és néhány fontos megfigyelését azonban kiemeli. Viszont kimaradt a könyvből MISLEY Pál publikációjának említése – *Oláh Miklós Attila-monográfiájának XVI. századi keleti szláv fordítása*, FK, 27(1981), 289–299 –, amely a téma hazai szakirodalmában szintén tekintetbe veendő.

Fontos irodalomtörténeti vonatkozásokat olvashatunk a Strykowski krónikájába bekerült Oláh Miklós-műrészletek további sorsáról. A krónikás a hun történetet a litvánok eredetmondájába szövi bele, ötvözi az Attila-mondát és a Dlugosztól, a 15. századi lengyel tudóstól származó, az *Aeneis* mintájára megalkotott litván honfoglalási mítoszt. Versben adja elő a Cyp-

rian Bazylik fordításából megismert *Athila* egyes epizódjait, melyeket az Orsolya-legenda prózai előadása vált föl, s itt forrását is elhallgatja, bár a szöveg szinte szó szerint egyezik az 1574-es lengyel kiadás szövegével. Mivel Strykowski krónikája rendkívüli népszerűsége tett szert, a 17. században lefordították fehéroroszra, majd kétszer nagyorosz nyelvre is (1673–79 és 1688), így az Oláh Miklós krónikájából származó Orsolya-legenda egyúttal az első – lengyel közvetítéssel – oroszra fordított magyar irodalmi mű.

Zoltán András könyve a magyar humanista irodalom kelet-európai kisugárzásáról tár föl alapvető összefüggéseket, sok évszázados tévedések kiigazítását végzi el igen alapos szöveg-összehasonlító munkával, nagy filológiai felkészültséggel, s a szlavisztikai kutatások számára most már valóban megfelelő, pontos szöveget ad közre.

Dukkon Ágnes

THE AUTOBIOGRAPHY OF MIKLÓS BETHLEN (BETHLEN MIKLÓS ÉLETE LEÍRÁSA MAGÁTÓL)

Fordította Bernard Adams, London–New York–Bahrain, Kegan Paul, 2004, 583 l.

Boldog emlékezetű Cushing professzor, a magyar irodalom örökös angol nagykövete derűsen tekinthet le immár az égi régiókból, mert méltó utóda támadt e földön, Bernard Adams tanár úr személyében. Méghozzá olyan utóda, aki kitüntetett energiát-figyelmet szentel annak, hogy a régi magyar irodalom remekeit tegye elérhetővé az angol nyelvterületek olvasói számára. Adams kedves és közvetlen (honoris causa magyarhoz illően közvetlen!) személyiségét nem akarom mitizálni, mégsem hallgathatom el: van abban valami jelkép erejű, hogy ő éppen abban a Cam-

bridge-ben diákoskodott, ahol a 17. században számos magyar peregrinus – későbbi puritán szerzőink színe-java – megfordult.

Áttekintve eddigi „rég magyaros” ténykedését, Bernard Adams fordította ez idáig Apor Pétert, Szepesi Csombor Márton (tőle csak az *Europica varietas* Londonban és Canterburyben játszódó részleteit), Árva Bethlen Katát, Mikes Kelemt, legutóbb, 2004-ben pedig a rangos Kegan Paul Kiadó jóvoltából közkinccsé tette Bethlen Miklós *Élete leírása* című hatalmas művének átültetését. (Mindez korántsem jelenti azt, hogy eléggé nem üdvözöl-

hető vállalkozását befejezettnek tekinti; jelenleg Kemény János *Önéletírásának* angol szövegén dolgozik!) Örömcsepp az örömben, hogy kiadója (a fordító, sajnos, már csak a kész könyvön láthatta meg a nagyon bántó és a hiábavalóság csüggesztő érzetét keltő elírást) a cím- és hátoldalon „Bethlan”-nak keresztelte át a jeles szerzőt, egy indokolatlan Balassi-képecske odabiggyesztésével toldva meg eme igencsak szarvas hibát. Egy kis humorral tekinthetjük ezt akár a jellegzetes angol hagyománytisztelet ékes-éktelen példájának is, ha felidézzük, hogy a 17. században például Sir Henry Wotton, az író-nagykövet és kortársai bizony egyszerűen „Bethlehem”-nek titulálták szegény Gábel fejedelmet. De félre az ünneprontással, hiszen maga a fordító így is munkássága „legnagyobb kihívásának” (lásd a *Hungarian Literature Online* körkérdésére adott, erre vonatkozó válaszát) tekintette Bethlen Miklós szövegének átültetését, különösen az *Előjáró beszédet*: „A régies nyelvezet és a mondatfűzés, továbbá Bethlen szokatlan észjárása tette ezt a feladatot minden eddigénél nehezebbé számomra” – nyilatkozta Adams.

Bernard Adams angol szövege természetes, gördülékeny és egyenletes, nem kelti fordított mű benyomását, nem archaizál erőszakosan, inkább csak a szófűzés ünnepélyessége, helyenkénti szándékolt körülményessége érzékelteti, hogy több száz éves szöveget ültet át. Hosszú tanári gyakorlatát sem tagadja meg, amikor gyakori lábjegyzetekkel és alapos előszóval igazítja el a csak angolul olvasókat Bethlen Miklós számukra oly távoli életének és hányattatásainak útvesztőiben, továbbá a magyar református egyháztörténet egyes kérdéseiben. Adams olyannyira verzátus

magyar ügyekben, hogy Békési Andor *Mi, kálvinisták* című, a közelmúltban újra kiadott nevezetes művéből is idéz előszavában, Bethlen egyéniségének, nem mindennapian intenzív hitéletének mélyebb megismertetése érdekében. Jó okunk van azt hinni, hogy 2005. november 16-án az Oxford Hungarian Society közönsége is kellő érdeklődéssel és sok-sok kérdéssel fogadta a köreikben már korábról ismert Bernard Adams *The Extraordinary Life and Times of Miklós Bethlen* címet viselő előadását.

Visszatérve a fordításhoz: külön nyeresége a kötetnek, hogy a jeles és igényes tolmács „civilben” latin-görög szakos tanár, így bravúr a bravúrban, hogy az önéletrajz szerzőjének egyik, történetesen versíró fiához, Józsefhez intézett, eredetileg latin nyelvű költeményét is lefordította angolra, természetesen kötött formában:

„Oh, my dear son, whom my dear Julia bore,
She whom fair Venus, chaste Minerva too,
At one time might with jealous eye behold,
Thy verses I have seen, and much delight
It gives me youthful vigour to observe...”

Bár még csak körülbelül tizenöt esztendeje, a tanári pályáról való végleges visszavonulása óta számít Adams főhivatású fordítónak (a magyar mellett többek között orosz alkotások rangos tolmácsolójának is!), a világ hungarológusai bizonyára felfigyeltek már egyszemélyes fordítói miszsiójára, s a magyar irodalommal kapcsolatos, igen élvezetes és pontos tanulmányaira is. Remélni merjük, hogy ihletett, gondos és igényes átültetései és egyéb munkái lassanként beépülnek a magyar nyelv és irodalom külföldi oktatásába, de akár még a mi Balassi Intézetünk programjába is.

A régi magyar irodalom művelői pedig különösen hálásak lehetnek Adams tanár úrnak, hogy literatúránk távolabbi korszakait illusztráló előadásai egy részéhez az ő jóvoltából már igazán autentikus angol szövegek állhatnak rendelkezésükre. Azt pedig csak őszintén fájjalhatjuk, hogy a London University jelenleg érvényben lévő magyar tanrendjében pillanatnyilag

nem szerepelnek olyan szemináriumok, ahol ő beszélhetne a diákoknak számára oly kedves régi és újabb magyar szerzőiről. Ugyanilyen borongásra ad okot a kötet irreálisan magas, 85 angol fontot kitevő, tehát inkább a boldog kevesek, mintsem irodalmunk választott külföldi hívei számára elérhető ára is.

Petrőczy Éva

AMADE LÁSZLÓ VERSEI

Sajtó alá rendezték Ajkay Alinka, Schiller Erzsébet, Budapest, Balassi Kiadó, 2004, 480 l. (Régi Magyar Költők Tára: 18. század, 7).

Első, név szerint ismert rokokó költőnk, várkonyi báró Amade László (1704–1764) életműve máig nem találta meg helyét az irodalomtörténeti kánonban. Korszakok közé ékelte, műkedvelő vonásokban bővelkedő költészete és néha nyakatekert nyelvezete sok mai olvasónak útját állta már, holott a bösi születésű poéta voltaképp igen egyszerű dolgokat tűzött tollára. Lírája a mesterkélt szó- és rímjátékok miatt mégis távolibbnak tűnhet számunkra, mint kortársának, a nyelvi eszközöket legalább ilyen jól ismerő, ám sokkal mértéktartóbb Faludi Ferencnek életműve. Amadét azonban fenti hiányosságai ellenére a legfontosabb inspirátorok közt tarthatja számon mind a későbbi (premodern) műköltészet, mind pedig a közköltészeti hagyomány. Mivel az Amade-kutatás még ma is marginális dolognak számít, engedje meg az Olvasó, hogy kiemeljek néhány – számomra fontos – szempontot a költő portréjának árnyalt megrajzolásához.

A viszonylag gyér szakirodalom teljesen egységes álláspontot képvisel abban, hogy Amade László helyét a 18. század irodalmában főként formai újításai jelölik

ki. Egy vonatkozásban mindenképp modernebb koránál: kísérletező kedve ugyanis a versnyelvet a közléstől néha teljesen független, megmunkálható iparművészeti tárggyá tette. Közismert, hogy a kecskerímektől, a szójátékoktól, a halandzsázástól és a makaronizmustól sem riadt vissza, s a diák versfaragók *quodlibet*jeinek első hazai előképeit neki köszönhetjük. Ő hozta nálunk divatba a nyugati, illetve a korabeli cseh és szlovák énekköltészetben is elterjedt komplikált versformákat (főként a heterorimes rendszerű, egész- vagy félsorok visszatérésére épülő referenciális képleteket), melyeket a korábbi századokban főként az egyházi költészetben használtak magyar nyelven. Emellett nem szakított egyértelműen a hagyományokkal, hiszen archaikus eszközei közt megmaradnak a könnyed fogalmazású, gördülékeny 12-esek és a Balassi-strófa, s egy figyelemre méltó, magányos Sztárai-strófa (13, 13, 6, 6, 7). Ezek azonban sokkal kevésbé jellemzőek Amade lírájára, mint az újszerű, csengő-bongó dalstrófák.

Költészetének tematikus üzenete sokkal kevésbé árnyalt, bár igen változatos. Úgy